

LA MIRADA DE L'ALTRE, VIATGERS BRITÀNICS A INCA (SEGLES XVIII-XX)

Bernat J. Mateu-Morro,¹ Catalina Mayol Salas²

1. Historiador de l'art.
bj.mateumorro@gmail.com

2. Historiadora de l'art.
cmayolsalas@gmail.com

Paraules clau: periegètica, llibres de viatge, viatges, viatgers.

Resum. *Des del segle XVIII fins a les primeres dècades del segle XX, les Balears foren l'escenari escollit per erudits i il·lustrats per realitzar els seus viatges. Entre aquests viatgers europeus, els britànics van ser un grup destacat.*

Tot i que Inca va quedar-se fora dels grans itineraris que aleshores es realitzaven a l'illa, res d'això no va ser impediment perquè alguns d'aquests viatgers hi arribassin.

La intenció de la present comunicació és identificar els diferents viatgers que durant aquests segles s'acostaren fins a Inca i recollir els seus testimonis. Analitzar les seves obres per tal de conèixer i revisar la imatge que en elles es dona de la ciutat, d'una banda, per reunir-los tots en un mateix treball i, de l'altra, per poder aproximar-nos a la visió i la informació que ens ofereixen del municipi.

Keywords: Periegetics, Travel books, Travels, Travelers.

Abstract. *From the 18th century to the first decades of the 20th century, the Balearic Islands were the chosen setting for scholars and intellectuals to make their travels. Among these European travelers, the British were a prominent group.*

Although Inca was left out of the great itineraries that were made on the island at the time, none of this was an impediment for some of these travelers to get there.

The intention of this communication is to identify the different travelers who during these centuries approached to Inca and collect their testimonies. Analyze their works in order to know and review the image they give of the city, on the one hand to bring them all together in one work and on the other hand to be able to approach the vision and information they offer us of the municipality.

1. INTRODUCCIÓ

El present treball, l'hem dedicat a l'arribada de viatgers britànics a Inca des del segle XVIII fins a les primeres dècades del segle XX. La nostra intenció no és altra que donar a conèixer el seu pas per la ciutat i alhora poder presentar de manera conjunta i raonada les aportacions dels seus testimonis.

1.1. Del viatger al turista

Des de fa més d'un segle els mallorquins som conscients que la nostra illa és d'especial atractiu per als turistes d'arreu del món. La imatge que oferia Mallorca com un espai que restava verge i inalterat al llarg del temps va suposar un segell d'autenticitat que va despertar l'interès de molts per arribar fins a aquestes illes, amb la intenció de conèixer-les. Si bé en origen eren uns pocs els que arribaven fins aquí cercant unes terres exòtiques i tranquil·les, amb el pas de les dècades, en especial a partir del tombant del segle XIX al XX, aquesta tendència triomfa i es consolida. Es produeix així una transformació dels viatgers cap a turistes, al mateix temps que també es van transformant les illes que els acullen.

Per això ja no ens resulta sorprenent que, gairebé de manera ininterrompuda, les xifres de visitants que s'apropen a les Illes Balears creixi exorbitadament any rere any. Però, què entenem nosaltres per turisme? I els que ens visiten, què pensen fer a la nostra illa? L'Organització Mundial del Turisme (OMT) el defineix com un "fenomen social, cultural i econòmic que suposa el desplaçament de persones a països o llocs fora del seu entorn habitual per motius personals, professionals o de negoci". Sens dubte, tant l'OMT com la UNESCO coincideixen a l'hora de definir el turisme de tipus cultural com un recurs clau per a les comunitats locals i per a la conservació del patrimoni, crucial per brindar estabilitat social i identitat. Si quelcom hem après a la nostra illa, és que el turisme, més enllà de ser un dret universal, ja sigui cultural o no, tan sols encaixa dins aquesta definició si es planteja des d'una perspectiva sostenible.

Durant les darreres dècades a Inca, igual que ocorre en altres contrades, s'han intentat impulsar polítiques turístiques i culturals per apropar els visitants al municipi i al nostre dia a dia: a través del comerç, les activitats culturals, les visites patrimonials i museístiques... Són molts els visitants internacionals que venen a conèixer la nostra realitat, i destaquen entre els països emissors Alemanya 27,81 % i Regne Unit (14,82 %).

1.2. Estat de la qüestió sobre els llibres de viatges a les Balears

Però on té l'origen aquest model de turisme que avui en dia vivim? Quins foren els primers turistes o “preturistes” a la nostra illa? Si ens endinsam dins l'estat de la qüestió, podem trobar recursos en aquestes mateixes Jornades d'Estudis Locals (Canals *et al.*, 2022) que parlen dels primers viatgers que arribaren a Inca i que ens deixaren mostres en els seus llibres de viatge. Les seves procedències eren variades i destaquen especialment entre els països europeus propers, qüestió que respon a la tessitura politicoeconòmica del moment, com posteriorment intentarem desenvolupar.

El tema dels primers visitants a Mallorca ha estat estudiat des de diverses disciplines: la història i la història de l'art principalment, tot i que també ha estat objecte d'estudis per part de professionals en àmbits tan diversos com el turisme, l'economia, la geografia o la filologia, tots ells han centrat especialment la seva mirada sobre els fonaments del fenomen turístic o preturístic balear. Sens dubte podem trobar nombroses publicacions que versen sobre escriptors, poetes, músics, artistes, actors i altres celebritats que visitaren l'illa, i que en deixaren el seu testimoni, però la gran majoria dels estudis disponibles se centren en edicions d'obres d'autors que visitaren les Illes a partir de la segona dècada del segle XX. Per tant, la informació que aporten sobre els primers viatgers dels segles XVIII i XIX és, normalment, de caire subsidiari o nul·la, però sí ens serveix per determinar la importància que tengueren les publicacions de caire anglòfon sobre el model de turisme que es va desenvolupar a Mallorca.

Des d'una perspectiva bibliogràfica, ens han resultat d'especial utilitat les publicacions de Joan Miquel Fiol en què elabora la primera bibliografia sobre llibres de viatges a les Illes Balears entre els segles XVIII i XIX (Fiol, 1990) i un segon treball al qual presenta un ample recull de les descripcions que fan onze viatgers britànics a Mallorca al segle XIX (Fiol, 1992); el treball de Tomeu Canyelles i Elisabet Morales dedicat al turisme cultural i la literatura, vinculat als autors anglòfons que visiten l'illa de Mallorca des del segle XIX als inicis del XXI (Canyelles i Morales, 2020), i el treball de Bartomeu Barceló sobre la història del turisme a Mallorca (Barceló, 2000), així com el *Diccionari d'autors anglòfons a Balears* (Bastida i Seguí, 2015) i el més recent estudi de Jaume Bernat Adrover dedicat a les dones viatgeres (Adrover, 2022). Volem destacar també la utilitat de la guia de recursos bibliogràfics sobre els viatgers a Mallorca durant el segle XIX i principis del XX publicada per la Biblioteca de Cort (s/a, 2019).

Des de la segona meitat del segle XIX fins a l'actualitat localitzam un gran gruix bibliogràfic d'autors de parla anglesa, d'estades vacacionals i residencials a Mallorca, entre els quals destaquen clarament els britànics. Aquest gruix no tan sols comprèn llibres de viatges, sinó també cròniques periòdiques; memòries i biografies; monogràfics sobre episodis històrics, personatges il·lustres o elements patrimonials i paisatgístics; poemes, relats breus, novel·les...Tots ells contribuiran de manera directa a la imatge idíl·lica de Mallorca que dona sentit al seu reclam turístic.

Pel que fa als estudis disponibles que ens aporta l'estat de la qüestió, podem observar com es tracta d'un tema que ha estat estudiat amb un caràcter insular o d'arxipèlag i no tant des d'un punt de vista local. Per això els estudis sobre el pas de viatgers per Inca són més aviat inexistent, a excepció del ja esmentat de Canals *et al.*, 2022, i així com algunes petites referències en treballs d'altra índole com el de Miquel Pieras dedicat al Dijous Bo, en què parla de la visita de Mary Stuart Boyd (Pieras, 2012).

1.3. Punt de partida

Com bé s'ha exposat, el propòsit d'aquesta comunicació és aprofundir en els primers viatgers britànics que visiten l'illa i passen per la ciutat d'Inca: en com hi dirigeixen la mirada i quina interpretació n'extreuen. Subsidiàriament, aquesta recerca ens permetrà esbossar com retornen aquesta mirada els inquers del moment, i si en el procés es produeix un xoc cultural o, per contra, una immersió enriquidora. Ens acostarem, doncs, a quines són les contribucions primerenques que conformen l'imaginari turístic de l'illa i quin paper hi jugava Inca. Realitzarem una aproximació als testimonis a partir de les fonts directes i les bibliogràfiques anteriorment citades que ens permetran establir uns paràmetres de connexió entre els diferents models de viatgers i la informació que aporten, cosa que ens permetrà classificar-los en grups i extreure unes conclusions posteriors que ens aportin una visió general sobre les experiències de viatge a Inca dels visitants del Regne Unit del segle XVIII fins als inicis del XX.

2. L'ESPERIT BRITÀNIC DEL VIATGE

La idea o la intenció de viatjar no sorgeix en aquest període, sinó que ja es coneixia i es practicava des d'antic, si bé era força diferent i sols estava a l'abast d'uns pocs en condicions especials. La intenció del viatge podia venir motivada per diferents interessos i circumstàncies com puguin ser les professionals, familiars o religioses, però, fos el que fos que hagués impulsat

el viatge, estava clar que aquest sempre suposava una experiència per a la persona que el realitzava i alhora un aprenentatge. És per aquest motiu que al segle XVIII, i amb l'arribada de les idees de la Il·lustració i la consolidació de les acadèmies de belles arts, el viatge pren un nou caire, una nova significació. Apareix així el conegut com el *Grand Tour*.

El *Grand Tour* és el nom amb el qual es coneix el viatge de formació que es realitzava per part dels joves europeus com a final de la seva etapa acadèmica. Aquest viatge acostumaven a realitzar-lo aquells que s'havien format per ser artistes, és per això que el destí primer i principal del viatge era la ciutat de Roma, considerada aleshores com la capital artística. Amb l'excusa del viatge es podien observar grans obres mestres d'art i arquitectura, així com restes arqueològiques clàssiques, les quals aprofitaven per contemplar amb detall, així com realitzar-ne dibuixos o còpies.

El *Grand Tour* no fou solament un viatge de formació per a artistes, sinó que ràpidament també feren el mateix els fills de les classes benestants, principalment aristòcrates, tot i que també en podien formar part burgesos o erudits. Sense defugir de la idea del viatge de formació i la visita a Roma, aquest segon grup es va interessar per donar un caire més lúdic al viatge. Tot plegat va suposar que s'anàs perllongant l'itinerari i la seva durada, i alguns arribaren a durar anys. En la seva majoria els que realitzaven aquest tipus de viatge provenien de França, Regne Unit o Prússia, i anaven realitzant aturades al llarg de tot el seu camí fins a Roma. Però, així com anaren millorant les comunicacions, els itineraris s'anaren allunyant cada cop més de Roma, fins al punt que alguns arribaren a suprimir-la de la seva ruta. D'aquesta manera en el context europeu sorgí l'interès per desplaçar-se cap a altres països que fins al moment havien restat al marge, fou en aquest context quan alguns arribaren a les Illes Balears.

En la present comunicació ens hem centrat únicament en els viatgers britànics, això es deu a la situació particular que vivia aleshores el Regne Unit. L'imperi Britànic vivia un període d'expansió constant al llarg del segle XVI-II i XIX, fet que el va arribar a convertir en el més extens del món, repartint els seus dominis en els cinc continents. No era únicament un gegant a nivell geogràfic, sinó que també era una potència econòmica, militar i colonial.

Aquest període coincidí amb el sorgiment i la ràpida expansió per tota la metròpoli de la industrialització, la qual cosa va suposar un gran desenvolupament econòmic i la creació d'unes classes socials molt diferenciades pel que fa als seus recursos. A la noblesa, no poc destacada en el context britànic, se li ha d'afegir el paper protagonista que tindrà la burgesia, que reclamarà de noves atencions i necessitats com per exemple els viatges.

Aquesta és sense cap dubte l'etapa més daurada de tota la història britànica, la qual també es coneix com època victoriana, per la monarca Victòria I, la qual va regnar al segle XIX per més de seixanta anys.

Per tant, si entenem que aquest és el context general en el qual ens trobam, podem observar com la majoria del viatgers britànics del període responen a unes característiques semblants. D'una banda, està clar que tots ells formaven part de les classes altes de la societat, eren persones adinerades, ja que, si no, de cap altra manera haurien pogut fer front a un viatge fins a les Balears. No acostumaven a viatjar en solitari, solien fer-ho en petits grups bé amb la família o amb amics, tot i que també hi havia la possibilitat de viatjar acompanyats d'ajudants o criats. El seu solia ser un viatge realitzat sense presses, amb bastanta calma, prova d'això és que el seu solia ser un itinerari obert que anaven decidint quasi al moment. Els seus no eren viatges de curta durada, ja que realitzaven estades llargues que podien arribar a durar mesos. Un darrer tret a destacar és el caràcter imperialista intrínsec a molts d'ells, ja que se solien mostrar amb caràcter de superioritat respecte dels locals, els seu interès per Mallorca l'expliquen per l'exotisme que els desperta, però també per l'atracció que els despertava la societat endarrerida que en ella habitava.

3. ELS VIATGERS BRITÀNICS A INCA

A inicis del segle XIX Mallorca presentava encara una base social agrària gestionada econòmicament per l'aristocràcia terratinent. Va ser en aquest segle que l'illa, i per tant també Inca, evolucionà cap a una realitat molt més industrialitzada, fou l'època de la desfeta de les gran propietats nobiliàries i l'aparició de la burgesia ciutadana dedicada al comerç, el naixement de la banca i del ferrocarril. Aquesta mena de cristal·lització del passat resultava molt atractiva per als viatgers britànics, que la documentaren de primera mà, sempre amb l'afany que les seves aportacions fossin d'utilitat per a futurs viatges dels seus compatriotes. Segons la manera en què aquests viatgers documenten el seu viatge i en relació amb les dades que hi aporten, hem establert la següent classificació d'aquells autors britànics que passen per Inca:

TIPUS	DOCUMENTALISTES	EXPERIÈNCIA VIATGERA	PRETURISTES
Autors/ores	-John Carr (1811) -Henry Christmas (1851) -Charles Toll Bidwell (1875)	-William Dodd (1863) -H. Belsches Graham Bellingham (1883)	-Margaret d'Este (1906) -Mary Stuart Boyd (1911)

Taula 1. Autors britànics que passen per Inca.

3.1. Els documentalistes

En aquest primer bloc de viatgers hem inclòs aquelles que visiten l'illa especialment influenciats per les idees de la Il·lustració i l'enciclopedisme que apostava per recollir per escrit tot el coneixement disponible, per això les seves obres s'assemblen a aquest plantejament, ja que el recull documental d'allò que visiten està per sobre de les seves impressions o experiències personals.

En aquest grup ens trobam amb dos autors que possiblement s'apropen a l'illa atrets pels seus paisatges naturals i per allunyar-se de la revolució industrial. Sens dubte, la seva generació es trobava influenciada per la figura de l'ambaixador francès Andrés Grasset, qui publicà pòstumament *Voyage Historique, Littéraire, Et Pittoresque dans les Isles Et Possessions Ci-Devant Vénitiennes du Levant* (Grasset, 1800) i que fa referència a Mallorca com si fos un paradís, malgrat tenir una opinió molt manco bona dels seus habitants. La mirada d'aquests viatgers del segle XIX es troba en sintonia amb l'habitual de l'època. La majoria de les informacions relatives a Inca són de caire quantitatiu (nombre d'habitants, principals activitats econòmiques, edificis religiosos i institucionals...).

Dins aquest grup també es troba un tercer autor, més tardà, que arribà a Mallorca durant el darrer terç de segle XIX, l'autor assistí al viatge inaugural de la primera línia de ferrocarril a Mallorca, i les seves aportacions foren de tipus descriptiu i novament amb un afany clarament documentalista.

John Carr (1772-1832) publicà al 1811 *Descriptive travels in the southern and eastern parts of Spain and the Balearic isles in the year 1809*. Relata la seva arribada a Inca de la següent manera:

Després d'un viatge d'unes cinc hores (...) vam passar pels pobles bonics de Santa Maria i Binissalem, i vam arribar a Inca, una ciutat de bon tamany que conté tres esglésies, uns tres mil habitants i un territori circumdant molt abundant en vinyes i ametllers.

Henry Christmas (1811-1868), més tardanament, al 1851, edità *The shores and islands of the Mediterranean*, publicada en tres volums. A la seva obra menciona escassament a la ciutat, però quan ho fa és per aportar dades numèriques.

Inca, que dona nom a una de les divisions de l'illa, presumeix d'una població de 5.000 habitants.

Charles Toll Bidwell (1832-1887) publicà al 1875 *The Balearic islands*. L'autor va viure de primera mà la inauguració de la línia de ferrocarril Palma-Inca, dia 24 de febrer de 1875:

La línia en el present recorr una distància d'uns 24 km des de Palma fins a Inca, el centre comercial de Mallorca, una ciutat amb uns 6000 habitants. (...) El tren va anar directament a Inca sense fer aturades i va arribar en 64 minuts. A Inca vàrem ser rebuts per dues bandes locals de música. Tots els carrers estaven decorats (...) plens de gent i engalanats amb banderes com probablement mai ho havien estat abans, (...). La festa mostrava l'habilitat i gust natural dels mallorquins, amb mitges dotzenes d'arcs de triomf decorats amb eines i objectes familiars a la gent del camp, com bótes de vi, arades, cistells, escombres i martells, entre fulles de mirto, flors, emblemes i estendards. Els polítics i senyors van caminar cap a l'església parroquial, rebent entretant els somriures i la benvinguda dels bells habitants des dels seus balcons enramats. A l'església es va cantar un Te Deum en presència d'una congregació plena fins a rebentar. Quan vam tornar a l'estació, es va oferir un esplèndid dinar per part de les autoritats ferroviàries, i després d'una sèrie de discursos de més interès local que general, el grup vàrem tornar a Palma, passant per les sis estacions intermèdies. (...) Les obres relacionades amb aquest ferrocarril s'han adjudicat principalment mitjançant petits contractes a artesans i obrers locals, un sistema que ha funcionat molt bé; tota la construcció s'ha dut a terme des del començament per enginyers i arquitectes nadius, i els fons necessaris s'han recaptat íntegrament entre els habitants de l'illa.

3.2. L'experiència viatgera

En un segon grup identificam els viatgers que, contràriament als anteriors, re- traten la seva experiència viatgera per sobre de les descripcions d'allò que vi- siten, fan o observen. És a dir, en les seves obres són molt importants les seves emocions, per tant hi ha un caràcter molt més subjectiu. La seva voluntat és presentar allò que viuen individualment, com si d'una aventura es tractàs, i és a partir de les seves vivències que n'extrauen informació rellevant per als futurs lectors. Aquests autors arriben a l'illa a partir de la segona meitat de segle XIX.

Quan arriben a Inca, se centren especialment en l'experiència amb els inquers; observen que la ciutat, igual que Palma, es troba molt més ben dotada de re- cursos que els pobles del voltant, i posen en valor la seva activitat comercial. La informació esdevé molt més qualitativa i subjectiva. Per mitjà dels seus testimonis ens apropam a la dimensió social i econòmica del moment.

William Dodd (1804-1866) publicà al 1863 *Three weeks in Majorca*. D'aquest autor, reverent protestant, no es tenen gairebé referències biogràfiques, el seu pas a Mallorca fou de tres setmanes entre el març i el maig de 1862.

Un cop arribats a Inca, vam anar directament a la fonda principal. La gran sala donava al carrer i estava plena de gent, ja que era dia de festa; el noi, el ruc i jo mateix vam entrar valentament i aviat vam començar a gaudir dels nostres respectius refrescos. Vaig descobrir que hi havia un cotxe que tornava a Palma (...) i vaig pagar la meua petita factura a la dona de la fonda. (...) Després, quan vaig comparar la factura de la meua amfitriona amb el canvi que m'havia donat, vaig descobrir que m'havia enganyat amb algunes pessetes. (...) I aquí permeteu-me donar un consell, derivat de l'experiència, a qualsevol que passi per un país poc viatjat com Mallorca. Si vol canvi, que el demani i el rebi immediatament en entrar al seu hostel. Fent això al final del seu àpat, el propietari o l'amfitriona segur que deduirà dels diners el cost de l'entreteniment, i probablement donarà el canvi en una quantitat de monedes petites difícil de calcular. Així, el viatger perd l'avantatge i esdevé receptor en lloc de pagador; i és probable que una part del que li correspon acabi enganxada als dits de la persona a qui ha cedit l'avantatge. És millor no llançar innecessàriament la temptació en el camí de la gent.

H. Belsches Graham Bellingham. No es tenen dades biogràfiques exactes i contrastables sobre l'autora. Sabem que va publicar al 1883 la seva obra *Ups and downs of Spanish travel*. El títol fa honor al seu pas per Mallorca, i és que l'autora, membre d'una expedició britànica i acompanya del seu canet faldiller, va recórrer l'illa amb magnífiques sorpreses i alguns imprevists. Per sort, la seva experiència a Inca fou agradosa, i aporta dades des de les seves anècdotes de caire econòmic i cultural.

Només a Inca i a Palma es pot aconseguir llet per diners, i en aquest últim lloc s'ha de demanar hores abans que es necessiti. Els nadius mai la barregen amb cafè, i la mantega és, com he dit, bastant desconeguda. (...) no es veuen carros ni es senten crits de "Llet!" a Mallorca.

3.3. El preturisme

Finalment, presentam un tercer grup d'obres dels inicis del segle XX que consideram preturístiques, és a dir, estan molt properes a l'experiència turística, tot i que no ens podem referir a elles com a tals. En aquest cas les viatgeres mostren uns dels primers reflexos de com entenem el turisme a l'actualitat, les Illes ja no resulten per a elles un territori desconegut a descobrir o explorar, al mateix temps que ja disposen d'infraestructures que podem considerar turístiques com el ferrocarril, hotels o guies de viatge. Aquestes obres són una mostra del poder i els interessos de l'alta societat britànica, que realitzava i es podia permetre aquests viatges com una experiència únicament per a l'oci i el gaudi personal.

Margaret d'Este. El 1906 va publicar *A Mallorca amb una càmera*, en què recull la seva estada a les Balears. En aquesta ocasió, l'autora viatjava acompanyada de la seva amiga fotogràfica Mrs. R. M. King, la qual va realitzar un gran reportatge fotogràfic sobre les Illes que va servir per il·lustrar l'obra de d'Este, i conformà així un dels primers llibres de viatgers que inclouen una extensa recopilació de fotografies de les Balears. En el seu quart trajecte passaren per Inca per arribar fins a l'estació del tren, però no s'aturaren a contemplar la ciutat, malgrat això la defineixen com un nucli gran i pròsper.

Sentim un aire més càlid; hem deixat la pluja enrere i el sol ens torna a il·luminar; poc després de passar pel pintoresc poble de Selva (...), arribam a Inca, una ciutat gran i d'aspecte pròsper formada per cases elegants i tendes de pedra. Aquí agafarem el tren cap a Palma.

Mary Stuart Boyd. Va publicar la seva obra *The fortunate isles: life and travel in Majorca, Minorca and Iviza* el 1911, després d'haver passat sis mesos a les Balears amb el seu marit i el seu fill. El seu marit era pintor, i va realitzar dibuixos i pintures de la seva estada, els quals serviren per il·lustrar el seu treball; un d'ells és sobre la fira d'Inca. L'autora dedica un capítol sencer del llibre a la fira d'Inca, en el qual relata com hi arriba amb tren des de Palma, per poder veure el mercat. Es dona la casualitat que sense saber-ho hi assistí el dia del Dijous Bo, per això en el seu relat ens explica detalladament com s'organitzava i distribuïa aleshores la fira.

Tenint ganes de veure Inca, una ciutat pròspera situada al cor de l'illa, vam trucar a l'estació de Palma (...) i vam demanar un horari. (...) Sabent que dijous era el dia de mercat a Inca, ens vam llevar abans de la sortida del sol un dijous al matí i vam arribar a l'estació amb temps per agafar el tren (...) l'estació ja estava plena de gent, amb un públic agradablement emocionat, tots vestits de gala(...).

Unint-nos al corrent de persones, vam entrar a la ciutat, descobrint que els carrers estaven massa concorreguts per caminar. Havent descobert per accident, gràcies a la sort, que teníem l'oportunitat de llançar-nos enmig del flux de la vida—la fira anual. Tot el camí cap al centre de la ciutat estava obstruït per les festivitats(...).

Un tret important era que cada carrer s'hi podia trobar un tipus de mercaderia diferent. A una es venia roba i calçat de colors vius. Un altre estava dedicat totalment a la venda de llepolies, entre les quals destacava una de color blanc feta aparentment d'ametles picades i sucre (...).

La plaça de davant l'església principal era el nostre centre d'atenció. En un costat, el terra estava cobert d'una atractiva exhibició d'artesanía local. Gerres, plats, cossiols i gerros, d'aquells colors verds, grocs i marrons que són tan temptadors i tan barats (...).

(...) Just davant, a l'entrada lateral d'una pròspera fleca, dues dones estaven fregint bunyols en una gran olla d'oli bullent. La dona major, arrencant un segment de massa del gran recipient que tenia davant, hàbilment la torçava al voltant del seu dit, llavors la submergia en l'oli, d'on, al cap d'un minut, la seva assistent la traia amb una espumadera llarga, i la transformava en un anell daurat i cruixent.

4. CONSIDERACIONS FINALS

Com hem observat amb anterioritat, al llarg del segle XIX existeixen diversos viatgers britànics que s'apropen a Inca durant el seu pas per l'illa. Des d'inici fins a mitjans de segle trobam fonts documentals que ens aporten dades de tipus quantitatiu i de context socioeconòmic. Al tombant de segle, els viatgers que passen per Inca i ho documenten ho fan des d'una perspectiva experiencialista centrada en l'enriquiment personal i l'oci. La mirada amb la qual aquests viatgers observen la nostra ciutat i l'illa ens aporta dades contextuals de caire més qualitatiu. En la conjunció de totes les informacions que aquests autors anglòfons aporten, es troba el precedent del model turístic que s'ha anat perpetuant durant el primer terç del segle XX i que es cristal·litzà amb la fi de la Segona Guerra Mundial. Per tant, podem constatar que Inca, tot i ser un punt allunyat dels principals punts d'interès de l'illa (com eren Palma i alguns nuclis de la serra de Tramuntana com Valldemossa), va despertar l'atracció suficient dels viatgers, fent que aquests arribassin fins a la ciutat i en recollissin el seu testimoni.

En relació amb els temes que aborden en referir-se a la seva visita a Inca, ens trobam que el mercat i els comerços, així com la figura del ferrocarril, són una constant en els testimonis dels viatgers britànics durant el segle XIX i inicis del segle XX. Aquest fet no suposa quelcom casual, sinó que respon, d'una banda, a la idea preconcebuda que tenien els viatgers de l'illa com un espai exòtic, que confirmen amb els elements que es comercialitzen en els mercats. D'altra banda, el tren serveix per reivindicar el seu orgull britànic, recordem que el tren havia sorgit en primer lloc a Regne Unit i que les locomotores que aleshores circulaven a Mallorca havien estat fabricades per una empresa britànica.

Observam en aquest punt les contradiccions en les quals entren els viatgers un cop que visiten l'illa. D'una banda, venen atrets per la imatge idíl·lica d'un esdeveniment bucòlic, quasi aturades en el temps, en les quals esperen trobar-hi gran exotisme. I així és, Mallorca no els defrauda en aquest sentit, però la sorpresa és que, una vegada que es troben amb la realitat de preindustrial de Mallorca, acostumen a queixar-se per la falta de comoditats que té i reclamen per a ella millores per tal de modernitzar-la, així ocorre per exemple amb el tema de l'allotjament o les comunicacions.

A més a més, en el cas d'Inca, els viatgers s'apropen a la ciutat precisament perquè estan assabentats de les seves bones comunicacions i el seu nivell comercial, i per tant, l'estat de les carreteres que es dirigeixen des dels pobles cap a la ciutat es troba més garantit que no pas d'altres indrets més secundaris. Així i tot, en arribar-hi, la majoria queden sorpresos pel seu desenvolupament logístic i econòmic, així com per l'activitat social que s'hi dona, ja que aquesta defuig de la seva visió colonialista, d'acord amb la qual esperaven trobar-se un nucli més primitiu, manco preindustrialitzat, que perpetuà la idea de l'exotisme balear.

Per acabar podem dir que els llibres de viatges, més enllà d'obres periegètiques, documentalistes o literàries, són un testimoni d'un moment. Per tant, tot i les seves dificultats, les podem tenir en compte com una font vàlida per a l'estudi, no sols de les pròpies obres en si, sinó d'altres àmbits com la geografia, l'urbanisme, l'art, la història, el folklore... del municipi. Això és així gràcies que el seu és un testimoni particular que aporta la visió d'aquí, però a través de la mirada d'un altre, al mateix temps que aquesta alteritat no resta valor al seu testimoni.

REFERÈNCIES

Llibres de viatges

Bellingham, H. B. G. (1883). *Ups and downs of spanish travel*. London Literary Society.

Bidwell, C. T., (1997). *Les illes Balears*. Lleonard Muntaner.

Boyd, M. S. (2008). *Les illes venturoses: vida i viatge a Mallorca, Menorca i Eivissa*. Documenta Balear.

Carr, J. (2020). *Descriptive Travels in the Southern and Eastern Parts of Spain and Balearic Isles, in the Year 1809*. Hard Press Publishing.

Christmas, H. (1851). *The shores and islands of the Mediterranean*. R. Bentley.

D'este, M. (2014) *A Mallorca amb una càmera: viatge per Mallorca, Menorca i Eivissa la primavera de 1906*. Jaume Boada Salom.

Dodd, W. (1863). *Three weeks in Majorca*. Chapman and Hall.

Grasset de Saint Sauveur, A. (2003). *Viatge a les Illes Balears i Pitiüses*. Lleonard Muntaner.

Bibliografia

Adrover Artigues, J. B. (2022) *Dones viatgeres a Mallorca (s. XIX-XX): del silenci a la descoberta*, Lleonard Muntaner.

Barceló Pons, B. (2000) Història del turisme a Mallorca, *Treballs de la Societat catalana de geografia*, 50, Societat Catalana de Geografia.

- Bastida Rodríguez, P. i Seguí Aznar, J. M. (2015) *Entre la calma y la inspiración, diccionario de autores anglófonos en Baleares*, José J. Olañeta Editor.
- Canals Juan, M., Reus Planells, G. A. i Torres Ferragut, J. (2022) L'Inca de l'avior a través d'alguns viatgers que visitaren Mallorca anys enrere, *Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, 23, Ajuntament d'Inca.
- Canyelles Canyelles, T. i Morales Reus, E. (2020), *Turisme Cultural i Literatura. Panoràmica d'autors anglòfons a Mallorca des del segle XIX fins al temps present*. Universitat de les Illes Balears.
- Ferrà Martorell, M. (2009) *Mallorca vista pels escriptors*. Sóller. 19/12.
- Fiol Guiscafré, J. M. (1990) *De Balearibus: Assaig de bibliografia de llibres de viatges per Balears i Pitiüses dels segles XVIII i XIX*, Miquel Font Editor.
- Fiol Guiscafré, J. M. (1992) *Descobrint la Mediterrània: viatgers anglesos per les illes Balears i Pitiüses al segle XIX*. Miquel Font Editor.
- PIERAS VILLALONGA, M. (2012) Dijous Bo: de la fira a la festa (1807-1918), *Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, 13, Ajuntament d'Inca.
- S/A (2019) *Els viatgers a Mallorca durant el segle XIX i principis del XX*, Biblioteca de Cort.

Webgrafia

- Ajuntament d'Inca. (n.d.). Visites guiades al patrimoni d'Inca. Recuperat [08/01/2024], de <https://incaciutat.com/visites-guiades-al-patrimoni-dinca#>
- FUERIS, E. Última Hora. (2023, 1 de setembre). *Baleares supera por primera vez los tres millones de turistas en un mes*. <https://www.ultimahora.es/noticias/local/2023/09/01/2004749/baleares-supera-por-primera-vez-tres-miillones-turistas-mes.html>
- Institut d'Estadística de les Illes Balears (IBESTAT). (2023). PDF. Recuperat el 8 de gener de 2024, de https://ibestat.caib.es/ibfiles/content/files/noticias/2023/nota_FR2023M01_cast.pdf
- Inca Turística. (n.d.). Inicio. Recuperat [08/01/2024], de <https://incaturistica.es/>
- JAUME, J. Hosteltur. (n.d.). *Inca: Plan integral de promoción turística de un destino turístico*. Recuperat [8/01/2024], de https://www.hosteltur.com/comunidad/003291_inca-plan-integral-de-promocion-turistica-de-un-destino-turistico.html
- Organización Mundial del Turismo. (n.d.). Glosario de términos turísticos. Recuperat el 8 de gener de 2024, de <https://www.unwto.org/es/glosario-terminos-turisticos>